

form of art, which gained creative freedom, «distorted» direction and restricted itself. Accordingly, Berdyaev notes, the relationship of God and man is the ratio equal sides. God gives man the basis of its existence and the value system for his life and person (specific empirical man) becomes an irrational addition.

In the late 1920s and 1930s, Berdyaev focuses his main efforts on creating eschatology and the eschatological issues such as the meaning of history, the essence of culture, the destiny of man. Culture, according to scientists, realizes itself in works of culture. Berdyaev considered it as time fading culture. However, it was the time of creativity and the creative activities made a man in his personal dimension. Reflections of personality and individual are embodied in his article «Personalizm and Marxism», «I am a world object», «The appointment of rights», «Human problem» and so on.

Looking through the prism of human creativity, Berdyaev conveys the idea of the possibility of human ascension over themselves to go beyond itself – and this is a creative act of man. Creativity is a creative freedom that is in a deterministic element that brings novelty. Through creativity, according to the thinker, it heals the sick human being, because creativity overcomes duality. However, people cannot only identify themselves only to the world and other people. They should identify themselves primarily with respect to the existence and respect for God. After turning to God, man finds his image that elevates it above the surrounding natural world. Only then he finds the strength to be a creator in the world. Thus, the emphasis of Berdyaev attention to acts of human creativity as the objectification of spirit in the nature of culture implies the existence of freedom and free human creativity.

The concept of the ideal man is clearly formulated Berdyaev in his work «On the appointment of the person. Mentioned problems organically included in a range of issues raised by the author – philosophical, ethical, cultural, etc. However, referring to the historical typology ideals of man created in different eras, Berdyaev indicates no ideal man as such in the modern era for him. Denying socialization and professionalization of the ideal man as a process of dehumanization, thinker points to the need for a specified ideal, but primarily as free and original personality. Therefore, spiritual society is a reality, but reality is based on personalities. Therefore, the scientist emphasizes the importance of the individual to form both the ideal man and society.

Keywords: humanities, cultural knowledge, culture, creative personality, ideal man

УДК: 008:72.034(477)'16/17'

Піщанська Вікторія Миколаївна
кандидат культурології, докторант,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв

РЕЛІГІЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ДІАЛОГІЗМ І СИНКРЕТИЗМ В АРХІТЕКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Розглядаються особливості барокової архітектури Придніпров'я; аналізується роль православ'я в культурно-мистецьких процесах, що відбувалися в Україні у XVII – XVIII ст. під впливом спільноєвропейських тенденцій Бароко та феномену українського козацтва; досліджується вплив естетичних ідей на формування козацької архітектури; піддаються стилізовому аналізу пам'ятки архітектури козацького бароко, завдяки яким можна стверджувати про її автентичність та самотність.

Автор доходить висновку, що унікальність архітектури українського козацтва полягає в одночасному накладанні культурно-історичних, стилізованих і народних традицій, на художньо-естетичні тенденції, характерні для стилю бароко, що обумовило діалогізм естетики та релігії в архітектурній образності козацького часу в Україні.

Ключові слова: духовна культура, архітектура, українське козацтво, козацьке Бароко, барокова протоестетика, православна релігія, релігійно-естетичний синкретизм.

Постановка проблеми. Україна – країна з давньою та вельми багатою сакральною культурою. Але найдавніші артефакти культового мистецтва далеких предків слов'ян, переважним чином, безслідно зникли, оскільки були виконані з досить недовговічного матеріалу – дерева. Натомість кам'яні баби – мистецький феномен скіфо-сарматських часів став частиною культурного ландшафту Придніпровських теренів. Він увійшов у народне світосприйняття української прадавньої культури як приклад дохристиянських вірувань, що неантагоністично переплелися в українській історії (включно по XIX століття) з християнською культурою. Мирне й діалогічне співіснування елементів «звіриного стилю» і християнських святинь вплинуло на формування релігійно-естетичного синкретизму культури козацької доби, що представлена у сакральному мистецтві своєрідною та самотньою архітектурою степової України епохи вітчизняного Бароко. Традиції етнокультури, козацька стихія і

канони войовничого братства спричинили до появи особливого етнонаціонального стилю – козацького бароко, унікальність якого полягає в особливій естетиці «святотіждності» (В. Личковах) глибокої релігійності українського козацтва.

Отже, виникає необхідність аналізу співвідношення релігійних та художньо-естетичних чинників бароко та їх взаємопроникнення в архітектурі українського козацтва. А дослідження козацького мистецтва, зокрема його просторових форм, надає можливості розуміння тих особливостей культури України, які є показником української духовної культури XVII-XVIII століть в її автентичності, самобутності та неповторності.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню історії розвитку архітектури України, зокрема XVII – XVIII століть, присвячено багато праць українських вчених. Г. Логвин, Г. Лукомський, С. Таранушенко, М. Цапенко, В. Чепелик, П. Юрченко досить детально простежили розвиток архітектури України в історичній послідовності та під впливом відповідних соціокультурних умов. Авторами також розглянуті оригінальні рішення українських майстрів стосовно художнього синтезу архітектури, живопису, скульптури і декоративного мистецтва. Така спрямованість існуючих досліджень дає можливість простежити та встановити цілісну естетичну єдність барокових архітектурних прийомів і художніх форм. Крім того, у роботах названих дослідників проаналізовано архітектурні прийоми народного будівництва, зроблено порівняльний аналіз стильових особливостей дерев'яної архітектури, опрацьовано проблеми впливу на українське бароко мистецьких традицій Польщі, Німеччини, Литви, Росії. Висвітлено мистецтвознавчу проблему часо-просторового співвідношення форм і об'єктів в українській архітектурі.

Разом з тим, більш фрагментарно, переважно в узагальнюючих роботах представлений розвиток архітектурного будівництва, з відчутним наголосом на естетичних особливостях народної архітектури у працях В. Самойловича, В. Січинського, П. Юрченко. Специфіці національних архітектурних шкіл і стилів присвячені роботи С. Безсонова, Ф. Ернеста. Розглядали питання індивідуальної самобутності стилів та місцевих особливостей української архітектури та культури в цілому Ю. Асеев, В. Вечерський, Ю. Івашко, В. Тимофійченко, В. Ясієвич. Специфіковані наукові розвідки щодо питань розвитку саме козацького мистецтва та, зокрема церковної архітектури Придніпров'я у її культурно-історичних аспектах, знаходимо у працях відомих краєзнавців минулого Феодосія (Макаревського), Г. Розанова, Я. Новицького, В. Машукова, Д. Яворницького. Але їхні роботи мають в основному, предметно-специфікований характер і майже не торкаються проблем синкретизму і діалогізму релігійно-естетичних чинників в архітектурі козацького бароко.

Мета даної статті полягає у проведенні системного аналізу естетичних тенденцій культурних процесів козацької доби, що протікали на релігійних засадах та у силовому полі барокових традицій. У зв'язку з цим ставиться завдання розкриття сутності релігійно-естетичного синкретизму і діалогізму як важливих чинників стильового розвитку архітектури українського козацтва та визначення автентичності, самобутності й неповторності сакрального мистецтва на Придніпров'ї в контексті духовних взаємозв'язків релігійної та художньої культури.

Виклад основного матеріалу. Основи формування православного духу архітектурного мистецтва на Придніпровських теренах сягають глибокої Праукраїнської давнини, коли, за церковними джерелами, придніпровський християнський осередок був одним із найдавніших. За народними сказаннями, на скіфських землях проповідував Св. Апостол Андрій Первозваний, бували князь Володимир і княгиня Ольга. Свідченням цьому є не лише легендарні перекази та історичні джерела XIX століття, а й предмети церковної старовини – хрестики із рожевого шиферу, характерні для київської культури княжих часів [13, 15], що знаходили у дніпрових водах поблизу Монастирського острова. Назву останньому дав заснований, за легендою, Св. Апостолом Андрієм Первозваним християнський монастир, від якого не лишилося й руїн, але котрий вважають першим православним храмом Придніпров'я [1, 204].

Безсумнівно, визначальною ознакою культури України протягом століть є глибока релігійність, що закладено в етноментальності українства, до того ж у становленні та розвитку української християнської духовності ключову роль відіграла Церква. Православна релігія була основоположною і у формуванні культури українського козацтва. Будучи щиро релігійними, православні козаки, втрутившись у хід історії релігійної свідомості на Україні, з перших десятиліть XVII століття брали активну участь у вирішенні проблем зіткнення східноєвропейського православ'я із західноєвропейським контрреформаційним католицизмом.

Українське козацтво в історії України залишило слід не лише як потужна військова, велика політична та значна суспільна сила, але й безкінечно цінним є його внесок у формування духовної культури XVII – XVIII століть. Адже козацтво, за словами науковців (А. Макаров), виявилось здатним

утворити власне творче середовище й виступати на кону духовного життя народу як творець самобутніх художніх цінностей, як рятівник і охоронець православ'я. «Козацькі думи, козацькі пісні, козацькі танці, козацькі літописи, ікони та козацькі собори – все це не порожні слова. За ними величезний духовний досвід XVI – XVIII століть, значну частину якого пощастило втілити у своїй художній діяльності саме козацтву. Все це залишило в культурній свідомості українського народу найглибший слід, а краса козацького мистецтва породила легенди про золоте життя під булавою гетьманів, про козацьку країну тихих вод і світлих зір» [6, 187]. Підвалини запорозької духовності базувалися не на формальній святенницькій схоластиці, а на своєрідній естетичній парадигмі світосприйняття та «світовідношення як святовідношення» [Див. 3].

Досліджувати козацьку архітектуру необхідно у загальному процесі розвитку архітектурного мистецтва України XVII-XVIII століть. Осягнути особливості козацької архітектури в деталях можливо лише у разі визначення її стильових ознак, а головне, за умови усвідомлення її духовних джерел, що можна досягти через докладне дослідження наявних пам'яток та осягнення культурного середовища, звідки вона походить.

Барокова архітектура, в її сакральному варіанті, у загальних мистецьких процесах України XVII-XVIII століть посідала особливе місце. В. Александрович, досліджуючи архітектуру цього часу, зауважує, що світське будівництво не мало значного поширення на українських землях, внаслідок чого займало скромніше місце у мистецьких процесах. Натомість, найповніше є розробленою, як вважає вчений, «найцікавіша тема архітектури другої половини XVII – XVIII століть – храм, насамперед церква як найпоширеніший у численних часових та регіональних варіантах його зразок» [2, 839]. Та якщо у світському будівництві досліджуваного часу не було вироблено власної мистецької традиції, і майже до кінця XVIII століття тут повсюдно домінував загальноєвропейський зразок, то у церковному будівництві національна архітектурна школа проявила себе цілком оригінально [Там само].

Основною ознакою розвитку сакрального мистецтва на Україні у XVII-XVIII століттях є утвердження духовного начала в його релігійно-естетичного синкретизмі. Діалог релігійної та художньої культури виявився в усіх церковних мистецтвах: в архітектурі – у руху догори, тобто у вертикальній спрямованості архітектоніки; в іконописі – у наближенні сакральних образів до «людини» та у глибокому людському психологічному відчутті; у музичному мистецтві – у багатоголосі церковного співу. Всюди відбувалася взаємодія релігійних і художньо-естетичних начал.

З іншого боку, зважаючи на те, що розвиток архітектурного мистецтва в Україні був географічно неоднорідним, необхідно окреслювати і естетичні відмінності регіональних варіантів українського мистецького простору, їх автентичність та розбіжність. Зокрема, головним чинником, що вплинув на формування архітектурної самобутності на Придніпровських теренах Лівобережної України, була козацька стихія і виникнення козацької духовності.

Українському козацтву як новій соціальній статі в історії народу вдалося створити самобутнє мистецтво, виробивши свій власний мистецький стиль – «козацьке бароко», – який увібрав до себе особливі, притаманні тільки йому ознаки. Останні формувалися, головним чином, під впливом традицій, звичаїв та обрядів українського народу, завдяки поєднанню їх з особливостями козацького культурного середовища, в якому він розвивався, та творчої адаптації основних барокових рис. Відтак, культурно-історичний вектор козацького бароко був спрямований на засвоєння основних ознак європейської культури, з одночасною їх інтеграцією і синтезом на ґрунті глибинної етнокультурної традиції, що у стилістичному діалозі набуло характеру регіональної культури. Саме так розпочався духовний і стилістичний діалогізм українського бароко.

Але, на жаль, як констатують останнім часом деякі вчені, українське Бароко, «цей другий після княжих часів «золотий вік» в історії української культури (як, до речі, й національний культурний процес загалом) надзвичайно слабо висвітлений (і це незважаючи на існування десятків назв друкованої продукції) у спеціальних наукових дослідженнях» [2, 6].

Українські архітектурні пам'ятки XVII-XVIII століть виявляють високий рівень творчості їх майстрів. Об'єктивні критерії для такої оцінки ми знаходимо в записках досвідчених в цьому іноземців, що подорожували по Україні у XVII столітті. Так, Павло Алепський, перетнувши влітку 1654 р. територію України з південного заходу на північний схід, у своєму «Описі подорожі антіохійського патріарха Макарія до Росії» з особливим захопленням описує українські церкви, називає їх величними, розлогими і чудовими, «ибо, когда мы вошли ..., наши умы были поражены изумлением» [9, 38]. Церковна архітектура вразила його своєю оригінальною красою. Особливо патріарх підкреслює висоту та величність споруд, зокрема висоту верхів з чисельними вікнами в них, крізь які світ заливає інтер'єр храму. Іноземець вишукує найзвучніші епітети, аби описати їх красу, впливову силу й духовну суть. «Нась

привели в высокую величественную церковъ съ железным куполом красивого зеленого цвѣта. Она очень обширна, вся росписана и построена изъ дерева». Нижче, мандрівник, описуючи побачене ним, зазначає: «Этотъ городъ есть первый большой городъ въ землѣ козаковъ... Въ городѣ девять великолѣпныхъ церквей съ высокими куполами: во имя Воскресенія, Вознесенія, св. Троицы, Рождества Бгородицы, Успенія, св. Михаила, св. Николая, Воздвиженія Креста, а также въ честь св. Пасхи [9, 22]. Іноземець був вражений кількістю церков і храмів, їх красою та пишністю, які у переважній більшості були козацькими.

Дійсно, у козацькі часи на запорозьких просторах кількість церковних споруд була вражаючою. Причому, їх чисельність збільшувалася небаченими на той час темпами, чому сприяла релігійність козацтва. «Січ починали будувати з церкви, і не будували церви без школи і шпиталу» [9, 57]. Феодосій Макревський свідчить, що козаки – «народ набожный и глубоко-религиозный; при всей патриархальной простотѣ въ нравахъ и обычаяхъ и при всей видимо разгульной жизни своѣй, козаки искренно и глубоко вѣровали во всемогущаго и вседѣсущаго Господа Бога, сердечно преданы были святой вѣрѣ Христовой и православной церкви. Эти высокія и святія чувства, въ существѣ дѣла, были главною основою всей ихъ жизни и дѣятельности» [9, 55]. Декілька поколінь запорозьких фундаторів ставлять коштом козацької громади храми на Запорожжі, на які, як сказано у народній українській пісні, «першу частку здобичи давали».

Найбільший знавець українського козацтва Д. Яворницький наводить у XVII столітті чотири церкви на Придніпров'ї, а у XVIII – вже понад 70. За підрахунками вченого, у межах Запорожжя знаходилося 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити і одна молитовна ікона. Вони були розташовані в 53 поселеннях. Історик зазначав, що храмів було ще більше, але у зв'язку з тим, що значна частина січового архіву не збереглася, остаточну кількість споруд ним не було визначено. Але вже названа кількість церковних споруд наочно доводить, що запорозьке Придніпров'я не було «Диким Полем». Вже така чисельність храмів передбачає й духовне та художньо-естетичне освоєння козацьких земель [8, с. 62].

Розвідки Д. Яворницького значною мірою базувались на документальних матеріалах і результатах подорожей по Запорожжю. І хоча, деякі сучасні дослідники у його творах відзначають велику кількість неточностей [12, 218], він і на сьогодні є видатним дослідником Придніпров'я, вченим, який зробив неоціненний внесок у дослідження історії запорозького козацтва і, зокрема церковної архітектури Вольностей Війська Запорозького.

Д. Яворницький першим, майже вичерпно розкрив особливості церковного ладу на Запорожжі, виділив щиру, без святенництва, запорозьку побожність, особливу роль Церкви й значення храму в унікальному козацькому устрої. Храм, як найповніший вияв внутрішньої цілісності української національної культури, без перебільшення відігравав ту ж роль у ній, що козащина в історії українського народу, а Українська Церква в історії української духовності [8, 62].

Єдність боротьби за волю і віру, що одухотворювала запорозьців і диктувала потребу в ідеалі, визначає внутрішню релігійно-естетичну цілісність запорозького мистецтва і роль храму як його найвищого вияву. Храм, як пише Л. Яценко, стає естетичним втіленням ідеалу духовного і релігійного єднання народу, букетом-вазоном всіх видів народної творчості. У вигляді та вбранні запорозького храму бачимо національно самобутнє поєднання ідей етнетики і етнестетики, категорій добра та краси, ту ж естетизацію сакрального, що й в українській молитві «світе тихий Святої слави».

Релігійно-естетичний діалогізм виявився і в українській національній символіці, і в її колористично-оптимальному емоційному звучанні в храмових екстер'єрах та інтер'єрах. Дуже поетично, з милуванням, описує запорозький храм у своїй книзі «Світло українського бароко» А. Макаров: «Внутрішня напруга задуму проявляється у зовнішній експресії архітектурної пластики козачого собору. Він чимось нагадує живу й рухливу в кожному її вигині, кожному пружку хмару. Хмару, що опустилася на землю і ще не встигла застигнути, скам'яніти, відокремитись від повітря, що її породило. Собор ніби не має стін, бо те, що було в його давньоруського попередника стабільною, надійною, чітко окресленою в просторі стіною, в даному разі починає саме розчленовуватися, подрібнюватися, вигинатися під різними кутами. Храм ніби прагне розчинитися у просторі, а простір намагається проникнути у нього, злитися з ним. Величезна кількість виступаючих колонок, картушів, лиштви та декоративних прикрас теж беруть участь у цій метафізичній грі. Одні з них виступають вперед, інші, навпаки, занурюються в товщу стіни, утворюючи хвилеподібні лінії силуету споруди. Архітектура ніби розплескується у просторі, тане в ньому, втрачає чіткі контури мас» [6, 187].

Хоча згаданий автор стверджує, що «П'ятиверховий козацький собор – втілення народної мрії про небо на землі», то деякі інші дослідники мають іншу думку. Г. Логвин «вершиною українського дерев'яного будівництва» вважає хрещатий дев'ятибанний Троїцький собор, збудований геніальним народним майстром Якимом Погрібняком на замовлення запорожців у 1773-1778 роках. «Тут, – пише цей дослідник, – втілено... не тільки естетичні уподобання запорізького козацтва, а й традиції народної архітектури» [4, 448, 450].

Крім того, «щоб образ споруди вкарбувався у свідомості людини, він мусить бути неповторним і вражати виразним силуетом, розчленованим масами й пластичним декором» [11, 809], – зазначає Г. Логвин. Його теза цілковито стосується перлини козацької архітектури – Новомосковського Свято-Троїцького собору, споруда якого є найвищим інженерно-конструктивним й архітектурно-мистецьким досягненням України XVII-XVIII століть, та який дослідник вважає заключним акордом розвитку дерев'яної архітектури. «На розлогих придніпровських степах височить велетенський масив, який видно за десятки кілометрів» [11, 811].

Л. Яценко констатує, що Придніпровський запорозький храм, описаний Г. Логвіним «з усіх зафіксованих Яворницьким на початок ХХ століття, дійшов до нас лише самотнім шедевром дерев'яного будівництва – Новомосковським Троїцьким собором, становив собою справжній букет різноманітних художніх традицій, діалогу архітектурних і пластичних стилістик У його вбранні гармонійно поєднувалися візантійська одухотвореність малярства та пристрасне поривання барокової пластики й орнаментальне відлуння скіто-сарматського та кіпчанського Степу» [14, 6].

Сьогодні ми можемо ознайомитися з відомим народним переказом про побудову церкви, наведеним Г. Надхіним у 1877 році в книжечці «Память о Запорожье и о последних днях запорожской Сечи», в якій автор захоплено описує красу старого (до перебудови) Новомосковського собору [Див. 7] розглядати факти наведені Д. Яворницьким. Але, на жаль, дані наведені, як Г. Надхіним, так і Д. Яворницьким стосуються виключно зовнішнього виду пам'ятки: «Достоинство – ее в необыкновенном изяществе общин очертаний и в смелой до дерзости постановке. Надо взглянуть на эту церковь днем, едуци по харьковской дороге из Конграда, откуда в первый раз открывается самарская долина. Это издали что-то поражающее. Надо посмотреть на нее в ясный летний вечер с берега Самары, когда нельзя распознать, из какого материала она построена; тогда представится на горе в розовом отблеске потухающей зари величественный монументальный силуэт ее, который поспорит красотой рисунка со многими...» [7].

Сучасний дослідник може лише спиратися на існуючі джерела та керуватися наявним матеріалом. Але, можна з впевненістю сказати, що й сьогодні – на початку ХХІ століття, архітектурна споруда Новомосковського Троїцького собору викликає захоплення та затамовує подих сучасників, як колись, у далекому 1654 р., вражали іноземців, своєю небаченою красою, масштабністю та несхожістю одна на одну інші побачені ними козацькі церкви. С. Таранушенко у своїй праці «Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України», окрім Новомосковського Троїцького собору, наводить дані, опис, фото та малюнки ще 16 козацьких церков XVII-XVIII століть, побудованих на Катеринославщині. Мистецтвознавець розглядає стильові ознаки Самарського монастиря, Перещепинської, Кодацької та Петриківської церков, архітектурні споруди яких є менш масштабним, але збудованими за основними принципами козацького бароко. Принципово важливим є те, і це довели дослідники (С. Таранушенко, Г. Логвин), що серед українських церков козацької доби не зустрінеш двох однакових, кожна має свій особистий образ, що зумовлено природженою зачарованістю народу красою, великою потенційною силою, непереможною потребою творити, а головне, діалогом і синкретизмом козацьких естетичних ідеалів та релігійно-конфесійних засад.

Не зважаючи на все розмаїття архітектурних особливостей козацьких церков, художніх традицій запорозького храму, сакральне мистецтво поєднує їх без еkleктики «у єдиній образній системі – символічному образі єдності землі і неба» [14, 6], що можемо спостерігати на прикладі пам'яток XVII – XVIII століть та на чому й ґрунтується послідовна синкретизація естетичного та сакрального в козацькій архітектурі. Як вважає Л. Яценко, тоді, в останню добу існування Запорожжя, й відбувається остаточне оформлення Придніпров'я як художньо своєрідного регіону України, що позначається на квітчастому букеті його стильових ознак [14, 10].

Діалогічне поєднання етнонаціональних елементів у козацькому мистецтві зі стильовими особливостями українського бароко лежить в основі загальних принципів сакрального будівництва на Запорожжі та притаманне усім без винятку пам'яткам, що надає їм певних стилістичних ознак. Безсумнівно, митці XVII – XVIII століть проблеми архітектурної творчості вирішували на барокових засадах, змінюючи свої архітектурні переконання. Козацькі архітектори працювали в умовах вільної творчості, не були обтяженими готовими формулами та правилами. У зв'язку з цим в архітектурі

українського козацтва спостерігаємо утворення нової барокової естетики, заснованої на застосуванні незвичних засобів оформлення простору, утворенні особливих архітектурних концепцій, запровадженні оригінальної архітектурної логіки об'єгово-просторових форм, відзначаючи появу нових стильових ознак, через релігійно-естетичний діалог й синкретизм барокових й народно-традиційних форм, зокрема у дерев'яній архітектурі.

Висновки. Таким чином, необхідно зазначити, що основоположну роль у формуванні мистецтва України XVII – XVIII століть взагалі, та козацької барокової архітектури зокрема, відіграла православна релігія, оскільки саме православ'я визначало релігійні засади української духовної культури того часу. Слід враховувати, що засвоєння європейських барокових ідей на основі етнонаціональної української культури та козацьких традицій, обумовило діалогічність та синкретизм архітектури українського козацтва, визначило особливості козацької культури, яку на Запорозжі формувало козацьке братство. Козацька архітектура не поступається оригінальністю, своєрідністю, гармонійністю та пишністю світовим зразкам та є взірцем унікально-самобутнього мистецтва, що увійшло у скарбницю як української так і світової культури. Будучи виразником нового художнього смаку, запорозьке козацтво виступало не лише в ролі основного багатого замовника а й було творцем самобутніх художніх цінностей, що склали феномен «козацького бароко». В архітектурі козацької України спостерігаємо одночасне накладання культурно-історичних, стильових і народних традицій, з усебічним проникненням естетичних тенденцій, характерних для стилю бароко, що обумовлювало діалогізм і синкретизм естетики та релігії в культурі українського козацтва.

Література

1. Асеев Ю. С. Джерела : Мистецтво Київської Русі / Ю. С. Асеев. – К. : Мистецтво, 1980. – 215 с. – (Нариси з історії українського мистецтва).
2. Історія української культури : У 5 т. / НАН України; Гол.ред. Б. Є. Патон. – Т. 3 : Українська культура другої половини XVII – XVIII ст. / Відп.ред. В. А. Смолій. – К. : Наукова думка, 2003. – 1246 с.
3. Личковах В. А. Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури / В. А. Личковах. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2011. – 196 с.
4. Логвин Г. Н. По Україні : Стародавні мистецькі пам'ятки / Г. Н. Логвин. – К. : Мистецтво, 1968. – 463 с.
5. Макаревський Феодосій. Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской епархии : Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. / Феодосій Макаревський // [упор. В. Г. Долгополий]. – Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2000. – 1080 с.
6. Макаров А. М. Світло українського бароко / А. М. Макаров. – К. : Мистецтво, 1994. – 288 с.
7. Надхин Г. П. Память о Запорожье и о последних днях запорожской Сечи / Григорий Надхин. – М. : Общество истории и древностей российских при Московском университете, 1877. – 69 с.
8. Піщанська В. М. Засади духовної культури як базисні структурні складові формування мистецтва бароко на Придніпров'ї / В. М. Піщанська. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К. : Міленіум, 2011. – № 4. – С. 59-63.
9. Путешествіе антиохійскаго патріарха Макарія въ Россію въ половинѣ XVII вѣка описанное его сыномъ, архидіакономъ Павломъ Алепскимъ. Переводъ съ арабскаго Г. Муркоса. Выпускъ второй. (От Днѣстра до Москвы). – Москва. Университетская типография. Страстной бульвар. 1897. – 202 с.
10. Таранушенко Н. А. Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України / Н. А. Таранушенко. – Х. : Харківський приватний музей міської садиби, 2012. – 652 с. : іл.
11. Україна – козацька держава : наукове вид. / Упоряд. Недак В. В. ; Наукові ред. Щербак В. О., Федорук О. К. – К. Вид. : «Емма», 2004. – 1216 с. : 5175 іл.
12. Харлан О. Архітектура дерев'яних церков Катеринославщини: до історіографії питання / Олександр Харлан. Краєзнавство № 1–2, 2009. С. 217-227.
13. Яворницький Д. І. Дніпрові пороги : Географічно-історичний нарис / Д. І. Яворницький. – Дніпропетровськ : Промінь, 1989. – 142 с.
14. Яценко Л. І. Українська ікона кінця XVII – початку XX століття у зібранні Дніпропетровського художнього музею : каталог / Л. І. Яценко. – Дніпропетровськ : ДАНА, 1997. – 48 с.

References

1. Asieiev Yu. S. Dzherela : Mystetstvo Kyivskoi Rusi / Yu. S. Asieiev. –K. : Mystetstvo, 1980. – 215 s. – (Narysy z istorii ukrainskoho mystetstva).
2. Istoriiia ukrainskoi kultury : U 5 t. / NAN Ukrainy; Hol.red. B. Ye. Paton. – T. 3 : Ukrainska kultura druhoi polovyny XVII – XVIII st. / Vidp.red. V. A. Smolii. – K. : Naukova dumka, 2003. – 1246 s.

3. Lychkovakh V. A. *Filosofii etnokultury. Teoretyko-metodolohichni ta estetychni aspekty istorii ukrainskoi kultury* / V. A. Lychkovakh. – K. : Vyd. PARAPAN, 2011. – 196 s.
4. Lohvyn H. N. *Po Ukraini : Starodavni mystetski pamiatky* / H. N. Lohvyn. – K. : Mystetstvo, 1968. – 463 s.
5. Makarevskiy Feodosii. *Materialy dlia ystoryko-statystycheskoho opysaniia Ekaterynoslavskoi yeparkhii : Tserkvy u prykhody proshedshaho XVIII stolietia. / Feodosii Makarevskiy // [upor. V. H. Dolhopolyi]. – Dnipropetrovsk : Dniproknyha, 2000. – 1080 s.*
6. Makarov A. M. *Svitlo ukrainskoho baroko* / A. M. Makarov. – K. : Mystetstvo, 1994. – 288 s.
7. Nadkhin G. P. *Pamiat' o Zaporozh'e i o poslednikh dniakh zaporozhskoi Sechi* / Grigorii Nadkhin. – M. : Obshchestvo istorii i drevnosti rossiiskikh pri Moskovskom universitete, 1877. – 69 s.
8. Pishchanska V. M. *Zasady dukhovnoi kultury yak bazysni strukturni skladovi formuvannia mystetstva baroko na Prydniprovi* / V. M. Pishchanska. *Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv : nauk. zhurnal.* – K. : Milenium, 2011. – № 4. – S. 59-63.
9. *Puteshestvie antiokhiiskago patriarkha Makariia v Rossiiu v polovynѣ XVII vѣka opysannoe eho synomѣ, arkhidiakonomѣ Pavlomѣ Alepskymѣ. Perevodѣ sѣ arabskago H. Murkosa. Vypuskѣ vtoroi. (Ot Dnѣstra do Moskvy).* – Moskva. Unyversytetskaia tipohrafiia. Strastnoi bulvar. 1897. 202 s.
10. Taranushenko N. A. *Dereviana monumentalna arkhitektura Livoberezhnoi Ukrainy* / N. A. Taranushenko. – Kh. : Kharkivskiy pryvatnyi muzei miskoi sadyby, 2012. – 652 s. : il.
11. *Ukraina – kozatska derzhava : naukove vyd. / Uporiad. Nediak V. V. ; Naukovi red.. Shcherbak V. O., Fedoruk O. K. – K. Vyd. : «Emma», 2004. – 1216 s. : 5175 il.*
12. Kharlan O. *Arkhytektura derevianykh tserkov Katerynoslavshchyny: do istoriohrafii pytannia* / Oleksandr Kharlan. *Kraieznavstvo № 1–2, 2009. S. 217-227.*
13. Yavornytskyi D. I. *Dniprovi porohy : Neohrafichno-istorychnyi narys* / D. I. Yavornytskyi. – Dnipropetrovsk: Promin, 1989. – 142 s.
14. Yatsenko L. I. *Ukrainska ikona kintsia XVII – pochatku KhKh stolittia u zibranni Dnipropetrovskoho khudozhnogo muzeiu : kataloh / L. I. Yatsenko. – Dnipropetrovsk : DANA, 1997. – 48 s.*

Пищанская Виктория Николаевна, кандидат культурологии, докторант, Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств

РЕЛИГИОЗНО-ЭСТЕТИЧЕСКИЙ ДИАЛОГ И СИНКРЕТИЗМ В АРХИТЕКТУРЕ УКРАИНСКОГО КАЗАЧЕСТВА

Рассматриваются особенности барочной архитектуры Приднепровья; анализируется роль православия в культурных процессах, происходивших в Украине в XVII – XVIII вв. под влиянием общеевропейских тенденций Барокко и феномена украинского казачества; исследуется влияние эстетических идей на формирование казацкой архитектуры; подвергаются стилевому анализу памятники архитектуры казацкого барокко, благодаря которым можно утверждать о ее оригинальности и самобытности.

Автор приходит к выводу, что уникальность архитектуры украинского казачества заключается в одновременном наложении культурно-исторических, стилевых и народных традиций, на художественно-эстетические тенденции, характерные для стиля барокко, что обусловило диалогизм эстетики и религии в архитектурной образности казацких времен в Украине.

Ключевые слова: духовная культура, архитектура, украинское казачество, казацкое Барокко, барочная протозэстетика, православная религия, религиозно-эстетический синкретизм.

Victoriia Pishchanska, PhD in Cultural Studies, doctoral student, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

RELIGIOUS AND AESTHETIC DIALOGISM AND SYNCRETISM IN ARCHITECTURE OF UKRAINIAN COSSACKS

The features of Baroque architecture of Prydniprovia is examined; the role of the Orthodox religion in cultural processes that occurred in Ukraine during the XVII – XVIII centuries influenced by Baroque trends and phenomenon of Ukrainian Cossacks is analyzed; the influence on the aesthetic ideas of the formation of Cossack architecture is researched; stylistic analysis of Cossack architecture monument is made, with a help of which is possible to confirm its authenticity, uniqueness and originality.

The author admits that the churches, cathedrals, temples of XVII – XVIII centuries on Prydniprovia are raised in original, authentic style where closely intertwined unique features of Ukrainian national culture with synchronous laying on baroque stylistic features, and, moreover, fundamental factors in its formation were historical events and the phenomenon of Ukrainian Cossacks. Cossack element and canons of martial fraternity led to the emergence of particular ethnic style – Cossack Baroque style, which is unique in the special aesthetics, based on profound religiosity of Ukrainian Cossacks. Research of Cossack art, including its spatial form provides opportunities for understanding those peculiarities of Ukrainian culture that are the indicator of Ukrainian spiritual culture of XVII – XVIII centuries. The focus of the author's question is the ratio of religious and aesthetic factors and their interpenetration in the architecture of Ukrainian Cossacks.

The author states that the internal integrity of the Cossack art and the role of the church as its highest display determines the unity of the struggle for freedom and the faith that inspired Cossacks and dictated the need of ideal. Church in the culture of the Ukrainian Cossacks is the aesthetic embodiment of ideal of spiritual unity of the people, the

embodiment of all kinds of handicrafts. In the Cossack attire and appearance we see national original combination of aesthetics and ethics, goodness and beauty categories combination. Among the Ukrainian churches of Cossack era is impossible to find two identical ones, each has its own character, caused by innate fascination of people by the beauty, by great potential strength, by invincible necessity to create, and the most important caused by the Cossack aesthetic ideals and religious principles.

The combination of ethnic items in the Cossack Art with the stylistic features of Ukrainian Baroque are underlying in the base of general principles of sacred building on the Zaporozhzhzi and inherent to all without exception monuments, which gives them certain characteristics. Undoubtedly, artists of XVII – XVIII centuries solved the problems of architectural creativity on the Baroque basis, changing their architectural beliefs. The Cossack architects worked in the conditions of free creativity, they were not burdened by prepared formulas and rules. In this regard, in the architecture of the Ukrainian Cossacks we mention the emergence of the new stylistic features, observe the formation of the new baroque aesthetics, based on the use of unusual means of space design, the formation of special architectural concepts and implementation of the original architectural logic of volume and space shapes.

The author comes to the conclusion that the unique architecture of the Ukrainian Cossacks is based on the simultaneous superposition of cultural and historical factors, stylistic and national traditions, with comprehensive penetration of aesthetic trends that are typical to the Baroque style, that stipulated the religious and aesthetic syncretism in the architectural art in Cossack period.

Key words: spiritual culture, Ukrainian Cossacks, architecture, Cossack Baroque, the Orthodox religion, religious and aesthetic syncretism.

УДК 008:24:34:241.38:340.13:39

Радзівський Віталій Олександрович

кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри культурології,

Київський національний університет
культури і мистецтв

ДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ СУБКУЛЬТУР У ПОСТСУЧАСНОМУ ДІАЛОЗІ

У статті досліджені питання субкультур у культурно-історичному аспекті. Зокрема, автор торкається питань вивчення і систематизації сучасних субкультур, а в їх складі – проблем парадигми теорії субкультур у постмодерному дискурсі.

Ключові слова: культура, субкультура, культурологія, стратифікація, кримінал, історія.

Культурологія, як окрема комплексна, інтеграційна сфера знання, яка виникла у значній мірі завдяки синтезу низки наук (філософії, історії, педагогіки, філології, психології, соціології, права, політології тощо) ще і досі викликає чимало питань і дискусій, починаючи від самої назви і закінчуючи методами і межами самого предмету нової науки.

Культурологія має стати зберігачем та каталізатором поширення безцінних надбань вітчизняної культури, базою нашої культурної матриці. Вона є своєрідною глобальною інтернаукою, навіть метанаукою і паннаукою. Вона може запозичити не лише методи і функції у суміжних наук, але і аналогічні систематизації свого внутрішнього знання, куди можуть увійти цілі галузі, розділи та блоки з інших наук. Так, наприклад, у філософії варто перейняти чимало знань з гносеології, аксіології тощо. Культурології доречно запозичити досвід правознавства, зокрема розподіл своїх складових на найважливіші структурні елементи, серед яких можуть бути певні галузі, підгалузі та інститути [5; 6]. Чимало місця у культурологічній думці посідають історичні екскурси, мистецькі ретроспективи, соціологічні надбання, педагогічні перлини, психологічні, релігійні, естетичні та інші численні запозичення та осмислення.

У самій культурології важливе місце має зайняти теорія субкультур. Це тим логічніше, що тему субкультур обговорювали тисячі небайдужих, про неї писали сотні дослідників, говорили десятки впливових вітчизняних та зарубіжних вчених, по ній захищали численні дисертації, серед яких були і докторські.